

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (descriptive study) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้พืชสมุนไพรของผู้ป่วยโรคเบาหวานในตำบลพระอาจารย์ อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก ประชากรที่ศึกษาเป็นผู้ป่วยเบาหวานที่นำพืชสมุนไพรมาใช้รักษาโรคเบาหวาน จำนวน 59 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นเองจากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ระหว่างเดือน มิถุนายน-กรกฎาคม 2551 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา สามารถสรุปและอภิปรายผลการศึกษาดังนี้

สรุปผลการศึกษา

ข้อมูลทั่วไป

ผู้ป่วยโรคเบาหวานที่ศึกษาส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 72.9) และเกินกว่าครึ่งหนึ่งมีอายุอยู่ระหว่าง 60-79 ปี (ร้อยละ 52.5) มีสถานภาพสมรส คู่ (ร้อยละ 67.8) และจบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 1-4 มากที่สุด (ร้อยละ 76.3) ยังมีการประกอบอาชีพ (ร้อยละ 55.6) โดยมีอาชีพเกษตรกรรมมากที่สุด (ร้อยละ 53.1) ของผู้ประกอบอาชีพ มีรายได้ของครอบครัวส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 5,001-10,000 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 54.2) และจากทะเบียนประวัติพบว่า ผู้ป่วยเกินกว่าครึ่งหนึ่งมีโรคประจำตัวอื่นร่วมด้วย (ร้อยละ 55.9) โดยป่วยเป็น โรคความดันโลหิตสูงร่วมด้วยกับโรคเบาหวานมากที่สุด (ร้อยละ 69.7)

ผู้ป่วยทุกคนป่วยเป็นโรคเบาหวานชนิดที่ 2 และเกินกว่าครึ่งหนึ่งป่วยเป็นโรคเบาหวานมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี (ร้อยละ 59.3) ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดอยู่ในระดับดี ดีพอใช้ และพอใช้ ในจำนวนเท่ากัน (ร้อยละ 25.4) และส่วนใหญ่มีประวัติครอบครัวป่วยเป็นโรคเบาหวาน (ร้อยละ 71.5) โดยที่มีพ่อแม่ (ร้อยละ 46.3) และพี่น้อง (ร้อยละ 46.3) ป่วยเป็นโรคเบาหวาน

ผู้ป่วยโรคเบาหวานส่วนใหญ่เข้ารับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาล (ร้อยละ 67.8) และรับการรักษาด้วยยาแผนปัจจุบัน โดยที่ส่วนใหญ่มีการใช้ยามากกว่า 1 ชนิด (ร้อยละ 73.7) และยาที่

ใช้จะเป็นยากิน Metformin ร่วมกับ Glipizide มากที่สุด (ร้อยละ 76.2) ส่วนการรักษาด้วยพืชสมุนไพรโดยส่วนใหญ่จะใช้พืชสมุนไพรร่วมกับยาแผนปัจจุบัน (ร้อยละ 96.5)

การใช้พืชสมุนไพร

พืชสมุนไพรที่ผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้มีทั้งหมด 35 ชนิด นำมาจำแนกตามวงศ์ได้ 25 วงศ์ โดยผู้ป่วยเกือบครึ่งหนึ่งมีการใช้พืชสมุนไพรที่อยู่ในวงศ์ Acanthaceae (จำนวน 29 ราย) พืชสมุนไพรที่อยู่ในวงศ์นี้ ได้แก่ ฮวานง็อก ฟ้าทะลายโจร และทองพันชั่ง และพืชสมุนไพรที่มีจำนวนผู้ป่วยใช้มากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ ฮวานง็อก (จำนวน 26 ราย) แปะคำปึง (จำนวน 10 ราย) เตยหอม (จำนวน 7 ราย) มะยม (จำนวน 5 ราย) และแห้ม (จำนวน 5 ราย) ตามลำดับ

พืชสมุนไพรที่นำมาใช้ส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพรที่ปลูกเอง (ร้อยละ 66.1) และใช้ในรูปแบบของสมุนไพรสด (ร้อยละ 69.5) กรณีที่ต้องเก็บรักษา จะเป็นการเก็บรักษาพืชสมุนไพรโดยใส่ไว้ในถุงพลาสติกอย่างมิดชิด (ร้อยละ 16.9) ส่วนข้อมูลการใช้พืชสมุนไพร ส่วนใหญ่ได้รับมาจากผู้ป่วยโรคเบาหวานด้วยกัน (ร้อยละ 69.5) ซึ่งพืชสมุนไพรส่วนใหญ่ไม่มีข้อจำกัดในการใช้ (ร้อยละ 89.5)

ลักษณะของพืชสมุนไพรที่นำมาใช้ ส่วนใหญ่มีลักษณะการใช้แบบพืชสมุนไพรชนิดเดี่ยว (ร้อยละ 67.8) โดยมีจำนวนผู้ป่วยใช้ฮวานง็อกเดี่ยวมากที่สุด (จำนวน 21 ราย) โดยการนำพืชสมุนไพรมาใช้แบบสด (ร้อยละ 89.8) และฮวานง็อก ก็เป็นพืชสมุนไพรที่มีจำนวนผู้ป่วยนำมาใช้สดมากที่สุด (จำนวน 24 ราย) ส่วนของพืชสมุนไพรที่นำมาใช้มากที่สุดคือ ใบ (ร้อยละ 62.7) และวิธีการใช้พืชสมุนไพรส่วนใหญ่นำมากินสด (ร้อยละ 65.4) ระยะเวลาในการใช้พืชสมุนไพรอยู่ในช่วงเวลาระหว่าง 1-6 เดือน (ร้อยละ 59.3) ซึ่งเป็นการใช้อย่างต่อเนื่อง (ร้อยละ 61.0)

ผู้ป่วยโรคเบาหวานที่นำสมุนไพรมาใช้ ส่วนใหญ่มีการรับรู้ ว่าสมุนไพรทำให้ระดับน้ำตาลในเลือดลดลง (ร้อยละ 66.7) รองลงมาคือไม่ทราบผล (ร้อยละ 20.4) ระดับน้ำตาลในเลือดไม่เปลี่ยนแปลง (ร้อยละ 9.8) และ ระดับน้ำตาลในเลือดเพิ่มขึ้น (ร้อยละ 3.2) ตามลำดับ และส่วนใหญ่ไม่มีอาการข้างเคียงจากการใช้ (ร้อยละ 96.6)

ฮวานง็อก ถูกนำมาใช้เป็นพืชสมุนไพรเดี่ยว และใช้แบบสมุนไพรสด ผู้ป่วยนำส่วนใบมาใช้ในการรักษา ผู้ป่วยเกินกว่าครึ่งหนึ่งนำมาใช้อย่างต่อเนื่อง ระยะเวลาในการใช้อยู่ระหว่าง 1-6 เดือน มากที่สุด วิธีการนำมาใช้คือ รับประทานโดยการเคี้ยวกินสด และนำมาทำเป็นอาหาร ส่วนใหญ่ได้ข้อมูลการใช้จากผู้ป่วยโรคเบาหวาน และเป็นพืชสมุนไพรที่มาจากการปลูก ผลจากการใช้ฮวานง็อก ส่วนใหญ่ทำให้ระดับน้ำตาลในเลือดลดลง มีผู้ป่วยโรคเบาหวาน 2 ราย ที่เกิดอาการเวียนศีรษะ มึนงง จากการใช้ฮวานง็อก ส่วนข้อจำกัดในการใช้ฮวานง็อก ไม่มี

แป๊ะตำปิ้ง เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 10 ราย ทั้งหมดนำมาใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว และส่วนใหญ่ใช้แบบสด ส่วนที่นำมาใช้คือ ใบ มีผู้ป่วยครึ่งหนึ่งใช้อย่างต่อเนื่อง และระยะเวลาการใช้อยู่ระหว่าง 7 เดือน-1 ปี วิธีการนำมาใช้คือ รับประทานโดยการเคี้ยวกินสด ข้อมูลการใช้แป๊ะตำปิ้งได้มาจากผู้ป่วยโรคเบาหวาน และสมาชิกในครอบครัว และเป็นพืชสมุนไพรที่มาจากการปลูก ผู้ป่วยส่วนใหญ่มีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง ไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้แป๊ะตำปิ้ง

เตยหอม เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 7 ราย ส่วนใหญ่นำมาใช้เป็นตำรับ และนำมาใช้แบบสด ส่วนที่นำมาใช้คือ ทั้งต้น ใบ และราก และมีการใช้ไม่ต่อเนื่อง ระยะเวลาในการใช้ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 1-6 เดือน วิธีการใช้นำมาต้มดื่มแทนน้ำ เตยหอมได้มาจากการปลูก และข้อมูลการใช้เกินกว่าครึ่งได้มาจากผู้ป่วยโรคเบาหวาน ผลการใช้พบว่าส่วนใหญ่ระดับน้ำตาลในเลือดลดลง ไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

มะยม เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 5 ราย ส่วนใหญ่ใช้เป็นพืชสมุนไพรตำรับ และนำมาใช้แบบสด ส่วนที่นำมาใช้คือใบ และใช้ไม่ต่อเนื่อง ระยะเวลาในการใช้อยู่ในช่วง 1-6 เดือน วิธีการใช้นำมาต้มดื่มแทนน้ำ มะยมมีต้นปลูกอยู่ในบ้านผู้ป่วย ข้อมูลในการใช้มาจากผู้ป่วยโรคเบาหวาน ผลการใช้มะยม ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง ไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

แห้ว เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 5 ราย ทั้งหมดนำมาใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว และใช้แบบแปรรูป ส่วนใหญ่นำมาใช้อย่างต่อเนื่อง ระยะเวลาในการใช้เกินกว่าครึ่ง ใช้ในช่วง 7 เดือน-1 ปี รับประทานเป็นแบบแคปซูลและอัดเม็ด และซื้อแห้วมาจากตลาด ข้อมูลการใช้แห้วมาจากผู้ป่วยโรคเบาหวาน ผลการใช้ส่วนใหญ่ระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อห้ามในการใช้

ขลุ เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 4 ราย ทั้งหมดใช้เป็นพืชสมุนไพรเดี่ยว และใช้ขลุแบบแห้ง และใช้ขลุทั้งต้น ส่วนใหญ่นำมาใช้ต่อเนื่อง ระยะเวลาในการใช้อยู่ในช่วง 1-6 เดือน และส่วนใหญ่นำขลุมาชงดื่มแทนน้ำ ผู้ป่วยเก็บขลุมาจากธรรมชาติ และได้ข้อมูลการใช้มาจากผู้ป่วยโรคเบาหวาน ผลการใช้ขลุคือ ผู้ป่วยส่วนใหญ่มีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้ขลุ

หญ้าพันงูเขียว เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 3 ราย ทั้งหมดใช้เป็นตำรับ โดยใช้หญ้าพันงูเขียวแบบแห้ง และใช้ทั้งต้น ส่วนใหญ่ใช้ต่อเนื่อง และระยะเวลาในการใช้มากกว่า 1 ปี วิธีการใช้นำมาต้มดื่มแทนน้ำ และเก็บหญ้าพันงูเขียวจากธรรมชาติ ได้ข้อมูลการใช้

จากเพื่อนบ้าน ผลการใช้คือ ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้หญ้าพันธุ์เขียว

ลูกใต้ใบ เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 3 ราย ทั้งหมดใช้เป็นตำรับ ใช้ลูกใต้ใบแบบแห้ง และใช้ทั้งต้น ส่วนใหญ่ใช้ต่อเนื่อง และระยะเวลาในการใช้มากกว่า 1 ปี วิธีการใช้นำมาต้มดื่มแทนน้ำ เก็บลูกใต้ใบจากธรรมชาติ และได้ข้อมูลการใช้จากเพื่อนบ้าน ผลการใช้ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้ลูกใต้ใบ

ฟ้าทะลายโจร เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 2 ราย ใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว ใช้ฟ้าทะลายโจรแบบแห้ง และใช้ทั้งต้น ผู้ป่วยครึ่งหนึ่งใช้อย่างต่อเนื่อง และระยะเวลาในการใช้มากกว่า 1 ปี เก็บฟ้าทะลายโจรจากธรรมชาติ ได้ข้อมูลการใช้จากสมาชิกในครอบครัว และศึกษาเองจากเอกสาร ผลการใช้ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้ฟ้าทะลายโจร

มะตูม เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 2 ราย ใช้เป็นตำรับ ใช้มะตูมแบบแห้ง และใช้อย่างต่อเนื่อง ระยะเวลาในการใช้ 1-6 เดือน ผู้ป่วยซื้อมะตูมมาจากตลาด ข้อมูลการใช้จากผู้ป่วยโรคเบาหวาน ผลการใช้ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

หม่อน เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 2 ราย ทั้งหมดใช้เป็นตำรับ และใช้หม่อนแบบแห้ง และนำส่วนใบมาใช้ ส่วนใหญ่ใช้ต่อเนื่อง และระยะเวลาในการใช้มากกว่า 1 ปี วิธีการใช้นำมาต้มดื่มแทนน้ำ หม่อนขอจากเพื่อนบ้าน และได้ข้อมูลการใช้จากเพื่อนบ้าน ผลการใช้ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

มะละกอ เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นตำรับ ใช้มะละกอสด ส่วนที่ใช้คือผลมะละกอ และใช้อย่างต่อเนื่องมาประมาณ 1 ปี โดยนำมาต้มดื่มแทนน้ำ มะละกอมีปลูกอยู่ในบ้าน และพระเป็นคนให้ข้อมูลในการใช้ ผลการใช้ ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

ปลาไหลเผือก เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว ใช้รากปลาไหลเผือกแห้ง และใช้ต่อเนื่องมาประมาณ 1 เดือน โดยนำมาต้มดื่มแทนน้ำ ปลาไหลเผือกซื้อมาจากแผงขายยา และข้อมูลการใช้ผู้ป่วยอ่านจากป้ายโฆษณา ผู้ป่วยยังไม่ทราบผลการใช้ และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

กระเจี๊ยบแดง เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นตำรับ ใช้ดอกกระเจี๊ยบแห้ง ผู้ป่วยใช้ไม่ต่อเนื่องมาประมาณ 1 เดือน โดยนำมาต้มดื่มแทนน้ำ

กระเจี๊ยบแดงผู้ป่วยซื้อจากตลาด และข้อมูลการใช้จากการอ่านเอกสาร ผู้ป่วยยังไม่ทราบผลการใช้กระเจี๊ยบแดง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

พุทราจีน เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นตำรับ ใช้ผลพุทราจีนแห้ง ผู้ป่วยใช้ไม่ต่อเนื่องมาประมาณ 1 เดือน โดยนำมาต้มดื่มแทนน้ำ พุทราจีนผู้ป่วยซื้อจากตลาด และข้อมูลการใช้จากการอ่านเอกสาร ผู้ป่วยยังไม่ทราบผลการใช้พุทราจีน และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

โหระพา เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว ใช้ใบโหระพาสดนำมารับประทานโดยการเคี้ยวกิน ผู้ป่วยใช้ต่อเนื่องมาประมาณ 1 เดือน โหระพามีปลูกอยู่ในบ้าน และได้ข้อมูลการใช้จากเพื่อนบ้าน ผลการใช้โหระพาผู้ป่วยไม่ทราบผล ไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

กระชาย เป็นพืชสมุนไพรที่มี ผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นตำรับ ใช้เหง้ากระชายสด นำมาปั่นรับประทาน และใช้ไม่ต่อเนื่องมาประมาณ 1 ปี กระชายผู้ป่วยปลูกไว้ในบ้าน และได้ข้อมูลการใช้จากญาติ บ้าน ผลการใช้กระชายผู้ป่วยไม่ทราบผล ไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

มะนาว เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นตำรับ ใช้ผลมะนาวสด นำมาปั่นรวมกับกระชายรับประทาน และใช้ไม่ต่อเนื่องมาประมาณ 1 ปี มะนาวผู้ป่วยปลูกไว้ในบ้าน และได้ข้อมูลการใช้จากญาติ บ้าน ผลการใช้มะนาวผู้ป่วยไม่ทราบผล ไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

เห็ดหลินจือ เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นตำรับ ใช้ดอกเห็ดหลินจือแห้ง ผู้ป่วยใช้ไม่ต่อเนื่องมาประมาณ 1 เดือน โดยนำมาต้มดื่มแทนน้ำ เห็ดหลินจือผู้ป่วยซื้อจากตลาด และข้อมูลการใช้จากผู้ป่วยโรคเบาหวานและเพื่อนบ้าน ผู้ป่วยยังไม่ทราบผลการใช้เห็ดหลินจือ และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

ย่านางแดง เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นตำรับ ใช้ลำต้นย่านางแดงแห้ง ผู้ป่วยใช้ไม่ต่อเนื่องมาประมาณ 1 เดือน โดยนำมาต้มดื่มแทนน้ำ ย่านางแดง ผู้ป่วยซื้อจากตลาด และข้อมูลการใช้จากผู้ป่วยโรคเบาหวานและเพื่อนบ้าน ผู้ป่วยยังไม่ทราบผลการใช้ย่านางแดง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

กล้วยน้ำว้า เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นตำรับ ใช้หยวกกล้วยสดนำมาต้มดื่มแทนน้ำ ผู้ป่วยใช้ต่อเนื่องมาประมาณ 1 ปี กล้วยมีปลูกอยู่ในบ้าน และได้ข้อมูลการใช้จากผู้ป่วยโรคเบาหวาน ผลการใช้ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง ผลการใช้ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง

มะระจีนก เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ผู้ป่วยใช้ผลมะระจีนกสดนำมาลวกรับประทานเป็นอาหาร และใช้ไม่ต่อเนื่องมาประมาณ 1 ปี มะระจีนกผู้ป่วยซื้อจากตลาด และได้ข้อมูลการใช้จากผู้ป่วยโรคเบาหวาน ผลการใช้ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง ผลการใช้ ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง

หญ้าหนวดแมว เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นตำรับ และใช้หญ้าหนวดแมวแห้งทั้งต้น นำมาต้มดื่มแทนน้ำ ผู้ป่วยใช้ต่อเนื่องมาประมาณ 10 ปี หญ้าหนวดผู้ป่วยปลูกไว้ที่บ้าน และได้ข้อมูลการใช้จากเพื่อนบ้าน ผลการใช้ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

ทองพันชั่ง เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นตำรับ และใช้ทองพันชั่ง นำมาต้มดื่มแทนน้ำ ผู้ป่วยใช้ต่อเนื่องมาประมาณ 10 ปี ทองพันชั่งผู้ป่วยปลูกไว้ในบ้าน และได้ข้อมูลการใช้จากเพื่อนบ้าน ผลการใช้ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

ฝรั่ง เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว ใช้ผลฝรั่งสดนำมารับประทานโดยการเคี้ยวกิน ผู้ป่วยใช้ต่อเนื่องมาประมาณ 4 เดือน ผู้ป่วยได้ข้อมูลการใช้จากโทรทัศน์ และเก็บฝรั่งจากเพื่อนบ้านมาใช้ ผลการใช้ฝรั่งผู้ป่วยยังมาทราบผล ไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

มะแว้งต้น เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว ใช้ผลมะแว้งต้นสดนำมารับประทานโดยการเคี้ยวกิน และใช้ไม่ต่อเนื่องมาประมาณ 20 วัน ผู้ป่วยได้ข้อมูลการใช้จากผู้ป่วยโรคเบาหวาน และไปหาซื้อต้นมะแว้งต้นมาปลูก ผลการใช้ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

กระท้อน เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว ใช้ผลกระท้อนสดรับประทานโดยการเคี้ยวกิน และใช้ไม่ต่อเนื่องมาประมาณ 3 เดือน ผู้ป่วยสังเกตอาการตัวเองเมื่อใช้กระท้อน ระดับน้ำตาลในเลือดลดลง จึงซื้อกระท้อนจากตลาดมารับประทาน ผลการใช้ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

สบู่แดง เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นตำรับ ใช้ยอดอ่อนนำมาต้มดื่มแทนน้ำ และใช้ไม่ต่อเนื่องมาประมาณ 1 ปี ผู้ป่วยได้ข้อมูลการใช้จากเพื่อนบ้าน และสบู่แดงเก็บได้จากธรรมชาติ ผลการใช้ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

โด้ไม่รู้ลุ่ม เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นตำรับ ใช้ใบโด้ไม่รู้ลุ่มนำมาต้มดื่มแทนน้ำ และใช้ไม่ต่อเนื่องมาประมาณ 1 ปี ผู้ป่วยได้ข้อมูลการใช้จากเพื่อนบ้าน และโด้ไม่รู้ลุ่มผู้ป่วยปลูกไว้ในบ้าน ผลการใช้ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

จีเหล็ก เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้จำนวน 1 ราย ใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว ใช้ใบยอดอ่อนของจีเหล็ก นำมาชงกับน้ำร้อนดื่มแทนน้ำ และใช้ไม่ต่อเนื่องมาประมาณ 1 ปี ผู้ป่วยได้ข้อมูลการใช้จากเพื่อนบ้าน ผลการใช้ผู้ป่วยไม่ทราบผลระดับน้ำตาลในเลือด และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

มะรุ้ม เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้ 1 ราย ใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว ใช้เมล็ดมะรุ้มสดรับประทานโดยการเคี้ยวกิน และใช้ไม่ต่อเนื่องมาประมาณ 1 เดือน และเก็บมารูmma จากเพื่อนบ้าน ข้อมูลในการใช้มะรุ้มได้จากผู้ป่วยโรคเบาหวาน ผลการใช้ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

สะเคาดิน เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้ 1 ราย ใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว ใช้สะเคาดินสดใช้ทั้งต้น นำมาต้มดื่มแทนน้ำ และใช้ต่อเนื่องมาประมาณ 1 เดือน ผู้ป่วยได้ข้อมูลการใช้จากเพื่อนบ้าน สะเคาดินเก็บได้จากธรรมชาติ ผลการใช้ผู้ป่วยไม่ทราบผลระดับน้ำตาลในเลือด และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

ขมื่นชัน เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้ 1 ราย ใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว ใช้ขมื่นชันแบบแปรรูป รับประทานเป็นแคปซูล และใช้ต่อเนื่องมาประมาณ 1 เดือน ได้ข้อมูลการใช้จากหมอแผนโบราณ และซื้อขมื่นชันจากตัวแทนขายสมุนไพร ผลการใช้ผู้ป่วยไม่ทราบผลระดับน้ำตาลในเลือด และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

อบเชย เป็นพืชสมุนไพรที่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้ 1 ราย ใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว ใช้อบเชยแบบแปรรูป รับประทานเป็นแคปซูล และใช้ต่อเนื่องมาประมาณ 2 เดือน ได้ข้อมูลการใช้จากหมอแผนโบราณ และซื้อขมื่นชันจากตัวแทนขายสมุนไพร ผลการใช้ผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง และไม่มีอาการข้างเคียง และข้อจำกัดในการใช้

อภิปรายผลการศึกษา

1. ผู้ป่วยทุกคนเป็นโรคเบาหวานชนิดไม่พึ่งอินซูลิน (Type 2) และส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง สอดคล้องกับการศึกษาของ วิวัฒน์ ลีลาสำราญ (2537) ที่พบว่า ผู้ป่วยโรคเบาหวานชนิดไม่พึ่งอินซูลินที่มีการใช้พืชสมุนไพรจะพบในเพศหญิงมากกว่าเพศชาย และผู้ป่วยโรคเบาหวานส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 40-79 ปี (ร้อยละ 94.9) ซึ่งผู้ป่วยโรคเบาหวานจะพบมากในผู้ที่มีอายุมากกว่า 40 ปี ขึ้นไป (เทพ หิมะทองคำ และคณะ, 2548) แสดงว่า กลุ่มผู้ป่วยส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้ป่วยโรคเบาหวานเลือกที่จะใช้พืชสมุนไพรร่วมกับยาแผนปัจจุบัน

สำหรับปัจจัยด้านระยะ เวลาที่ป่วยเป็น โรคเบาหวาน จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ระยะเวลาที่ป่วยด้วยโรคเบาหวานจะต่ำกว่า 5 ปี แต่ระยะเวลาป่วยสูงสุดถึง 20 ปี สอดคล้องกับการศึกษาของ วิวัฒน์ ลีลาสำราญ (2537) ที่สำรวจการใช้สมุนไพรรักษาตนเองของผู้ป่วยที่มารับบริการ ณ โรงพยาบาลชุมชน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ปัจจัยด้าน อายุ และระยะเวลาที่ป่วยเป็นโรค มีความสัมพันธ์กับการใช้สมุนไพร จากการศึกษา แสดงให้เห็นว่าผู้ป่วยที่เพิ่งเริ่มต้นป่วยเป็นโรคเบาหวานมีความนิยมใช้สมุนไพรเพื่อมาใช้ในการรักษาโรคเบาหวานมากกว่าคนที่ป่วยเป็นโรคเบาหวานมานาน ดังนั้นเมื่อผู้ป่วยที่เพิ่งเริ่มเป็นเบาหวานเจ้าหน้าที่สาธารณสุขควรให้ความสนใจในกลุ่มนี้เพื่อเฝ้าระวังติดตามการใช้พืชสมุนไพร และคอยให้คำแนะนำ และร้อยละ 44.4 ผู้ป่วยโรคเบาหวานไม่ได้ประกอบอาชีพ คือ เป็นแม่บ้าน และผู้สูงอายุ ผู้ป่วยกลุ่มนี้อาจจะมีเวลาว่างที่จะแสวงหาพืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคของตนเอง ทั้งที่มีระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยโรคเบาหวานอยู่ในระดับดี ดีพอใช้ และพอใช้ (ร้อยละ 76.3)

ผู้ป่วยเบาหวานส่วนใหญ่มี พ่อ แม่ และพี่น้องป่วยเป็นเบาหวาน ซึ่งพันธุกรรมเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ป่วยเป็นเบาหวาน (เทพ หิมะทองคำ และคณะ, 2548) เมื่อผู้ป่วยที่เป็นคนในครอบครัว หรือญาติพี่น้อง ได้รับข้อมูลพืชสมุนไพรที่ใช้รักษาเบาหวานได้ จะบอกต่อกันซึ่งกลุ่มผู้ป่วยที่อยู่ในชุมชนเดียวกันจะใช้สมุนไพรชนิดเดียวกัน หรือตำรับเดียวกัน ผู้ป่วยส่วนใหญ่มีโรคประจำตัวอื่นนอกจากโรคเบาหวาน ทั้งจากการสัมผัสภยันตราย และทะเบียนประวัติ แต่มีผู้ป่วยบางรายไม่ทราบโรคประจำตัวที่เป็น ผู้ป่วยกลุ่มนี้เจ้าหน้าที่ควรเข้าไปให้ความรู้และหาสาเหตุที่ไม่ทราบเพราะถ้าผู้ป่วยไม่ทราบจะมีผลต่อการดูแลตนเอง และควบคุมปัจจัยเสี่ยงที่อาจจะมีผลต่อภาวะแทรกซ้อนจากเบาหวานจากการใช้พืชสมุนไพรได้

2. การใช้พืชสมุนไพรของผู้ป่วยโรคเบาหวาน

พืชสมุนไพรที่ผู้ป่วยนำมาใช้มากที่สุดคือ ฮวานง็อก เป็นพืชที่ไม่มีรายงานการวิจัยในฤทธิ์ลดระดับน้ำตาลในเลือด และประสิทธิภาพในการใช้ แต่มีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้ถึง 26 ราย การที่ผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้มากอาจมาจากในช่วงที่ทำการศึกษ ฮวานง็อกกำลังได้รับความนิยม และวิธีการใช้ที่นำมารับประทานโดยการเคี้ยวกินใบสด เป็นวิธีที่ง่ายและสะดวกในการใช้ และเป็นพืชที่ปลูกง่ายเพียงการใช้กิ่งปักชำ (วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล และ อรัญญา ศรีนุสรคาม, 2551)

พืชสมุนไพรที่มีการนำมาใช้รองลงมาคือ เป๊ะตำปึง ซึ่งมีผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้ถึง 10 ราย แต่ไม่มีรายงานวิจัยในฤทธิ์ลดระดับน้ำตาลในเลือดและประสิทธิภาพในการใช้ ซึ่งเป๊ะตำปึงมีสรรพคุณในตำรายาไทย คือ ใบสดใช้ตำผสมกับเหล้าแล้วพอกปิดแก้ปวด วิธีการใช้เป๊ะตำปึงในการรักษาโรคเบาหวานเหมือนกับ ฮวานง็อก คือ นำรับประทานโดยการเคี้ยวกินสด แสดงว่าวิธีการในการรับประทานพืชสมุนไพรอาจจะมีผลในการเลือกรับประทานพืชสมุนไพรของผู้ป่วยโรคเบาหวาน จะเห็นได้จากที่ผู้ป่วยเกือบครึ่งหนึ่งนำมารับประทานโดยการเคี้ยวกินสด

การใช้เตยหอม มีผู้ป่วยนำเตยหอมมาใช้ถึง 7 ราย แต่เป็นการใช้เป็นสมุนไพรตำรับส่วนที่นำมาใช้จะเป็นส่วนใบ มีเพียงผู้ป่วย 1 ราย ที่ใช้รากมาต้มดื่มแทนน้ำ ซึ่งรายงานการวิจัยในฤทธิ์ลดระดับน้ำตาลในเลือดของเตยหอม จะใช้ส่วนรากในการทดลอง และมีการทดลองและวิจัยในสัตว์ทดลอง ยังไม่รายงานวิจัยในคน (รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, 2536 และ โอภาส เขงฐากุล และ พัชรี ตั้งตุลยางกูร, 2540) เตยหอมส่วนใหญ่ใช้เป็นส่วนประกอบในตำรับผู้ป่วยใส่เพื่อรับประทานง่าย

ส่วนมะขมมีผู้ป่วยเบาหวานนำมาใช้ 5 ราย ส่วนใหญ่ใช้เป็นตำรับ แต่มีผู้ป่วย 1 ราย ที่ใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว ที่เมื่อใช้แล้วทำให้ระดับน้ำตาลในเลือดเพิ่มขึ้น ซึ่งมะขมมีงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือดแต่ให้ผลไม่แน่นอน (อารีวรรณ เอ็มโกษา, 2523) มะขมในตำรายาไทย ใช้รากมะขมในการแก้ไข และใช้ใบมะขมต้มอาบแก้คัน (พรรณนิภา ชุ่มศรี, 2542) แต่ผู้ป่วยก็ยังเลือกที่จะใช้ใบมะขมในการรักษาโรคเบาหวาน

แห้มเป็นสมุนไพรที่ผู้ป่วยนำมาใช้แบบแปรรูป ซึ่งมีผู้ป่วยใช้ 5 ราย แห้มเป็นสมุนไพรที่ผู้ป่วยไม่รู้จัก และไม่มีอยู่ในท้องถิ่น แต่ผู้ป่วยก็เลือกที่จะใช้เพราะสรรพคุณที่ระบุอยู่ข้างฉลากที่สามารถลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ และราคาไม่แพง แสดงให้เห็นถึงความเชื่อถือนสมุนไพรที่ขายทั่วไป ว่าช่วยลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ ซึ่งแห้มมีรายงานวิจัยฤทธิ์ลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ (อังคณา เผ่าเผด็จการ, นภาพรณ พงษ์พวงเพชร, สุนันท์ พงษ์สามารถ, สมลักษณ์ พวงชมภู และ สุกัญญา เจษฐานนท์, 2544)

ขลุ่ยเป็นพืชสมุนไพรที่ผู้ป่วยนำมาใช้ จำนวน 5 ราย ซึ่งมีรายงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ (เพ็ญโฉม พิงวิษา, รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล และ สุจิตรา ทองประดิษฐ์โชติ, 2542) เมื่อผู้ป่วยนำมาใช้ทุกคนมีระดับน้ำตาลในเลือดลดลง ส่วนที่ใช้ในการทดลองคือ รากจากต้นขลุ่ย แต่ผู้ป่วยนำมาใช้ทั้งต้น ที่ไม่ได้รวมรากขลุ่ยด้วย ขลุ่ยเป็นพืชที่สามารถเก็บได้จากธรรมชาติ อาจจะเป็นส่วนที่ทำให้ผู้ป่วยเลือกใช้พืชสมุนไพรตัวนี้

หญ้าพันงูเขียวเป็นพืชที่ไม่มีรายงานงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือด แต่มีผู้ป่วยนำมาใช้ จำนวน 3 ราย มีการใช้เป็นตำรับ 2 ตำรับ ประกอบด้วยหญ้าหนวดแมว ทองพันชั่ง ลูกใต้ใบ และใบหม่อน ที่เป็นพืชสมุนไพรที่มีรายงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ และเมื่อนำมาใช้ได้ผลก็จะบอกต่อกับผู้ป่วยคนอื่นต่อไป ในการใช้พืชสมุนไพรตำรับจะมีผู้ป่วยใช้น้อยแต่ส่วนใหญ่ผู้ป่วยใช้ต่อเนื่องมากกว่า 1 ปี แสดงถึงความเชื่อถือของผู้ป่วยในสรรพคุณของพืชสมุนไพรที่สามารถช่วยในการลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ ที่น่าสนใจ คือ ลูกใต้ใบ มีงานวิจัยทั้งในสัตว์ทดลอง และในคน เป็นพืชที่สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น และช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในการรักษาแต่มีผู้ป่วยใช้น้อย อาจเป็นเพราะวิธีการนำมาใช้ของสมุนไพรที่ต้องนำมาต้มจึงไม่สะดวกในการใช้ ผู้ป่วยส่วนใหญ่จึงนิยมใช้พืชสมุนไพรที่ใช้ง่าย และสะดวกในการใช้มากกว่า

ฟ้าทะลายโจรที่มีผู้ป่วยนำมาใช้เพียง 2 ราย ทั้งที่เป็นสมุนไพรที่ผู้ป่วยรู้จัก และมีการใช้ในการรักษาโรคอื่นอยู่แล้ว อาจมาจากรสของสมุนไพรที่มีรสขม จึงทำให้รับประทานยาก ผู้ป่วยจึงไม่นิยมนำมาใช้

การใช้มะตูมจะนำมาใช้เป็นสมุนไพรตำรับ ซึ่งมีผู้ป่วยโรคเบาหวาน 2 ราย นำมาใช้ร่วมกับ ใบเตยหอม และใบมะยม มะตูมมีรายงานวิจัยงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ (สำนักงานข้อมูลสมุนไพร, 2551) และส่วนประกอบที่ใช้ในการวิจัยเป็นส่วนใบมะตูม เปลือกต้น และเปลือกกราก แต่จากการศึกษา ผู้ป่วยนำผลมะตูมมาใช้ จึงไม่ทราบผลของผลมะตูมว่าออกฤทธิ์เหมือนกับรายงานวิจัยหรือไม่ การที่ผู้ป่วยเลือกใช้ตำรับนี้อาจจะเป็นเพราะมะตูมหาซื้อได้ง่าย ผู้ป่วยรู้จัก และนำมาใช้ในการประกอบอาหารอยู่แล้ว ผู้ป่วยจึงเลือกใช้ แต่ผู้ป่วยก็ไม่ได้ใช้ตำรับมะตูมเพียงอย่างเดียวในการรักษาโรคเบาหวาน

พืชสมุนไพรที่ผู้ป่วยนำมาใช้รับประทานสดที่มีผู้ป่วยใช้เพียง 1 ราย ซึ่งมีรายงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ ได้แก่ ผักรัง มะรุ้ม มะแว้งต้น และมะระขี้นก ซึ่งเป็นพืชสมุนไพรที่ผู้ป่วยรู้จัก และสามารถนำมารับประทานเป็นอาหารได้ แต่มีผู้ป่วยที่นำมาใช้น้อย ยังมีโทษพา และ กระทบที่ผู้ป่วยนำมารับประทานเป็นอาหาร แต่ไม่มีรายงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือด การที่ผู้ป่วยยังเลือกที่จะใช้อาจเนื่องจากปกติรับประทานเป็นอาหารอยู่แล้ว จึงคิดว่าถ้ารับประทานเพิ่มจากปกติคงไม่เกิดผลข้างเคียงจากการใช้ ดังนั้นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขควรมี

การส่งเสริมให้ผู้ป่วยใช้พืชสมุนไพรที่มีรายงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือดได้
รับประทานเป็นอาหารเพื่อเป็นการควบคุมอาหารและได้ฤทธิ์ลดระดับน้ำตาลในเลือดด้วย

มีผู้ป่วย 1 รายที่ใช้สมุนไพรเป็นตำรับถึง 3 ตำรับ ในการรักษาโรคเบาหวาน พืชสมุนไพรที่นำมาใช้ได้แก่ เห็ดหลินจือ ย่านางแดง พุทราจีน กระเจี๊ยบแดง กระชาย และมะนาว ซึ่งมีเพียงเห็ดหลินจือที่มีรายงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ ที่มีการทดลองวิจัยทั้งสัตว์ทดลองและในคน (วิมล ศรีสุข, 2551) โดยที่ผู้ป่วยรายนี้ได้ข้อมูลการใช้มาจากการอ่านหนังสือแสดงให้เห็นถึงการแสวงหาความรู้ในการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาเบาหวาน ที่เป็นเอกสารตำรา ดังนั้นจึงควรมีการจัดทำเอกสารที่ให้ความรู้กับผู้ป่วยเพื่อการใช้พืชสมุนไพรที่ถูกต้อง และไม่ทำให้เกิดอันตรายกับผู้ป่วย

นอกจากนั้นยังมีผู้ป่วยนำพืชสมุนไพรมาต้มดื่มแทนน้ำ คือ มะละกอ และกล้วยน้ำว้า ที่นำต้มรวมกับเตยหอม ที่ไม่มีงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือด มีเพียงการศึกษาการตอบสนองต่อระดับการตอบสนองต่อระดับน้ำตาลและระดับอินซูลินในเลือด ที่ใช้ผลของกล้วยน้ำว้าในการทดลอง (สำนักงานข้อมูลสมุนไพร, 2551) แต่ผู้ป่วยใช้แกนกลางของต้น (หยวกกล้วย) ในการรักษาเบาหวาน และผู้ป่วยยังใช้ยอดขี้เหล็ก และสะเดาดิน มาต้มดื่มแทนน้ำ ซึ่งสะเดาดินมีรายงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือด (อุไรวรรณ เพิ่มพิพัฒน์, ดอรส ลีลากุลชนิด และ วินนา งามวัฒน์, 2525) ส่วนขี้เหล็กไม่มีรายงานงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือด แต่มีประสบการณ์ในการใช้ขี้เหล็กของผู้ป่วย และขี้เหล็กมีการทดสอบความเป็นพิษเรื้อรัง ที่พบว่าขี้เหล็กทำให้เซลล์ตับของสัตว์ทดลองเสื่อม และทำให้ตายได้ (ปราณี ชวลิตธำรง และคณะ, 2544) ดังนั้นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขควรให้ความรู้และคำแนะนำในการใช้พืชสมุนไพรที่มีความเป็นพิษกับผู้ป่วยเพื่อไม่ให้เกิดภาวะแทรกซ้อนในระยะยาว และยังมีผู้ป่วย 1 ราย ที่นำรากปลาไหลเผือกมาต้มดื่มแทนน้ำ ซึ่งไม่มีรายงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือด แต่ปลาไหลเผือกมีสรรพคุณในตำรายาไทยใช้ในการลดไข้ทุกชนิด (สถาบันวิจัยสมุนไพร, 2551)

พืชสมุนไพรที่เป็นสมุนไพรอันตรายคือ สนุ่นแดง ที่ผู้ป่วย 1 ราย นำมาใช้ โดยนำมาต้มรวมกับใบเตยหอม และใบโศมนี่ ซึ่งสนุ่นแดงและโศมนี่ไม่มีรายงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือด และสนุ่นแดงเป็นพืชที่มีพิษ มีสาร toxic protein ที่เป็นสารพิษ อาการที่เกิดจากความ เป็นพิษ คือ คลื่นไส้ อาเจียน ลำคอไหม้ ท้องร่วง ม่านตาขยาย อัมพาต ชัก และตายได้ (สมพร ภูติยานันต์, 2546) ผู้ป่วยรายนี้ใช้มาประมาณ 1 ปี โดยไม่มีอาการข้างเคียงจากการใช้ ผู้ป่วยรายนี้ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขควรเฝ้าระวังและติดตามสังเกตอาการพร้อมทั้งให้ความรู้ในเรื่องพืชสมุนไพรที่เป็นพิษกับผู้ป่วยเพื่อไม่ทำให้เกิดอันตรายกับผู้ป่วย

นอกจากนั้นผู้ป่วยยังนำพืชสมุนไพรแปรรูป อีก 3 ชนิดที่นำมาใช้ในการรักษาเบาหวาน คือ ขมิ้นชันแคปซูล และอบเชยแคปซูล มีผู้ป่วย 1 รายที่นำมาใช้ ซึ่งขมิ้นชันไม่มีรายงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือด แต่อบเชยมีรายงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ ที่มีงานวิจัยทั้งในสัตว์ทดลอง และในคน แต่ผลในการวิจัยยังสรุปผลยังไม่แน่นอน ที่สำคัญพืชสมุนไพรชนิดนี้ต้องซื้อและมีราคาแพง ผู้ป่วยจึงไม่นิยมนำมาใช้ และมีผู้ป่วย 1 ราย นำเจียวกู่หลานมาใช้ โดยการนำมาชงดื่มแทนน้ำ มีรายงานวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือด แต่เป็นการทดลองในสัตว์ทดลอง และยังสรุปผลไม่แน่นอน และเป็นสมุนไพรที่ต้องซื้อเหมือนกับอบเชย ผู้ป่วยจึงนิยมนำมาใช้น้อย

3. พืชสมุนไพรที่ผู้ป่วยใช้ทั้งหมดมี 35 ชนิด พบว่า พืชสมุนไพรที่มีรายงานวิจัยในฤทธิ์ลดระดับน้ำตาลในเลือด จำนวน 16 ชนิด ได้แก่ เตยหอม มะยม เห้ม ลูกใต้ใบ ฟ้าทะลายโจร มะตูม หม่อน เห็ดหลินจือ หญ้าหนวดแมว มะระจีนก ทองพันชั่ง ฝรั่ง มะรุม มะแว้งต้น สะเดาดิน และอบเชย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสมุนไพรที่มีและหาง่ายในท้องถิ่น แต่จากรายงานการวิจัยส่วนใหญ่เป็นการทำวิจัยในสัตว์ทดลองมีเพียง มะระจีนก ลูกใต้ใบ อบเชย ฝรั่ง หญ้าหนวดแมว ฟ้าทะลายโจร และเห็ดหลินจือ ที่เป็นการวิจัยในคน ส่วนพืชสมุนไพรที่นำมาใช้มากที่สุดได้แก่ ฮวานจ็อก และแป๊ะดำปิง ยังไม่มีรายงานในฤทธิ์ลดระดับน้ำตาลในเลือด และไม่มีรายงานประสพการณ์ในการใช้

4. วิธีการนำพืชสมุนไพรมาใช้ ไม่สอดคล้องกับ การศึกษาของ อาทร รั้วไพบูลย์ และคณะ (2533) และการศึกษาของ วิวัฒน์ ลีลาสำราญ (2537) ที่พบว่า ส่วนใหญ่มีการใช้พืชสมุนไพรหลายชนิดรวมกัน ลักษณะเป็นตำรับ และนำมาต้มดื่มแทนน้ำ ซึ่งจากการศึกษา มีการใช้พืชสมุนไพรเดี่ยว ที่ส่วนใหญ่รับประทานโดยการเคี้ยวกินสด แต่การใช้พืชสมุนไพรที่ใช้ร่วมกับชนิดอื่นลักษณะเป็นตำรับ วิธีการใช้คือ นำมาต้มดื่มต่างน้ำ ซึ่งต้องมีวิธีการเตรียมและเก็บรักษาสมุนไพรผู้ป่วยส่วนใหญ่จึงเลือกใช้สมุนไพรที่มีวิธีการใช้ที่สะดวกและรับประทานง่าย และมีบางรายที่รับประทานเป็นอาหาร ซึ่งพืชสมุนไพรที่ผู้ป่วยนำมาใช้หลายชนิดสามารถนำมาประกอบเป็นอาหารได้ และสามารถส่งเสริมให้ใช้พืชสมุนไพรทำเป็นอาหารได้ เพื่อเป็นการควบคุมอาหารและได้ฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือดด้วย และส่วนประกอบของพืชสมุนไพรที่ใช้มากที่สุดคือ ส่วนใบ โดยที่ปริมาณการใช้จากการศึกษาจะใช้ปริมาณ 3-9 ใบ ซึ่งเป็นจำนวนเลขคี่ อาจจะเป็นเคล็ดที่จะได้พืชสมุนไพรในปริมาณที่มากพอในการรักษา และผู้ป่วยโรคเบาหวานนำพืชสมุนไพรมาชงอยู่ในระหว่าง 1-6 เดือน ที่ส่วนใหญ่เป็นการใช้พืชสมุนไพรเดี่ยว แต่มีพืชสมุนไพรตำรับที่ผู้ป่วยโรคเบาหวานใช้ติดต่อกันมาประมาณ 10 ปี ซึ่งผู้ป่วยโรคเบาหวานรายนี้มีระดับน้ำตาลในเลือดอยู่ระดับที่ควบคุมได้ดี ไม่มีโรคประจำตัวอื่น และภาวะแทรกซ้อนจากโรคเบาหวาน ผู้ป่วยราย

นี้นำเสนอที่จะศึกษาพฤติกรรมและการดูแลตนเองในการควบคุมโรคเบาหวานด้วยพืชสมุนไพร เพื่อเป็นข้อมูลในการนำพืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคเบาหวาน

5. ผลการใช้พืชสมุนไพรส่วนใหญ่ทำให้ระดับน้ำตาลในเลือดลดลง โดยผู้ป่วยโรคเบาหวานประเมินผลจากการตรวจระดับน้ำตาลในเลือดในสถานพยาบาล เช่น โรงพยาบาลหรือสถานอนามัย หลังจากผู้ป่วยโรคเบาหวานนำพืชสมุนไพรมาใช้แล้วระดับน้ำตาลในเลือดลดลงจะสรุปว่าเป็นผลมาจากการรับประทานสมุนไพร และคิดว่าระดับน้ำตาลในเลือดลดลงจะมากหรือน้อยแสดงว่าอาการของโรคดีขึ้น แต่ถ้ารับประทานหลายชนิดพร้อมกันก็จะไม่สามารถระบุได้ว่าพืชสมุนไพรชนิดใดสามารถลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ แต่การที่ระดับน้ำตาลในเลือดลดลงบอกไม่ได้ว่าสามารถรักษาและควบคุมโรคได้ โดยที่ปัจจัยการใช้ยาอย่างเดียวไม่สามารถควบคุมได้ เพราะการที่ระดับน้ำตาลในเลือดอยู่ในระดับที่ควบคุมได้ต้องประกอบไปด้วยการควบคุมอาหาร การออกกำลังกาย และการใช้ยาทั้งยารับประทานและยาฉีดอย่างเหมาะสม (วิทยา ศรีดามา, 2541) รวมถึงการควบคุมปัจจัยเสี่ยงอื่นๆของผู้ป่วยด้วย จึงจะสามารถควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดได้

6. แหล่งข้อมูลและความรู้ในการใช้พืชสมุนไพร สอดคล้องกับการศึกษาของ อาริวิฑูรย์ และคณะ (2533) และวิวัฒน์ ลิลาสำราญ (2537) ที่พบว่า แหล่งข้อมูลการใช้สมุนไพรมาจากผู้ป่วยโรคเบาหวาน ข้อมูลที่ได้มาจากการบอกต่อ และการพูดคุยกันในระหว่างรอรับการรักษาที่สถานพยาบาล การที่ผู้ป่วยเบาหวานเลือกใช้พืชสมุนไพรควบคุมเบาหวานปัจจุบัน อาจเนื่องจากพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของผู้ป่วย ที่เป็นระบบการดูแลสุขภาพภาคประชาชน (Popular Sector) ที่มีอยู่ในสังคมทั่วไป (Kleinman A., 1980) โดยมีการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ ทั้งจากผู้ป่วย คนในครอบครัว และเพื่อนบ้าน และเมื่อนำมาใช้ได้ผลก็จะบอกต่อกัน เป็นสิ่งหนึ่งที่กระตุ้นให้ผู้ป่วยเชื่อว่ารักษาได้ ข้อมูลจากผู้ป่วยด้วยกันสร้างความเชื่อมั่นได้สูงเพราะมาจากประสบการณ์การใช้โดยตรง และที่สำคัญโรคเบาหวานเป็นโรคเรื้อรังที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต เป็นโรคที่รักษาไม่หายขาดผู้ป่วยและญาติจึงพยายามแสวงหาวิธีการรักษาแบบอื่นๆในการรักษาโรคเบาหวาน พืชสมุนไพรจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของผู้ป่วย ประกอบกับกระแสการใช้พืชสมุนไพรที่กำลังได้รับความนิยมก็เป็นตัวกระตุ้นให้ผู้ป่วยเลือกใช้พืชสมุนไพร ซึ่งมีผู้ป่วยจำนวน 2 ราย ที่เลือกใช้พืชสมุนไพรอย่างเดียวในการรักษาโรคเบาหวาน โดยที่มีผู้ป่วย 2 ราย ไม่เข้ารับการรักษาโรคเบาหวานจากสถานพยาบาลเลย แสดงถึงความเชื่อของผู้ป่วยว่าสมุนไพรมีสรรพคุณในการรักษาเบาหวาน และช่วยลดระดับน้ำตาลในเลือดได้

7. การใช้พืชสมุนไพรควบคุมเบาหวานด้วยยาแผนปัจจุบันของผู้ป่วยโรคเบาหวาน พืชสมุนไพรส่วนใหญ่ผู้ป่วยรู้จักและมีอยู่ในชุมชน บางตัวเป็นส่วนประกอบในอาหารและรับประทานเป็นอาหารได้ สมุนไพรที่ใช้จะเป็นสมุนไพรเดี่ยวและวิธีการใช้โดยการรับประทานสด ที่เปลี่ยน

จากการใช้สมุนไพรเป็นตำรับที่ต้มดื่มต่างน้ำ ที่สำคัญพืชสมุนไพรที่มีฤทธิ์ลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพรที่หาง่ายและมีอยู่ในชุมชน ปัจจุบันสมุนไพรยังไม่สามารถแทนยาแผนปัจจุบันได้ จึงควรส่งเสริมให้รับประทานเป็นอาหารก่อนเพราะเป็นการควบคุมอาหารและได้ฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือดด้วย ที่สำคัญฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือดยังไม่มีความแน่นอน จากปริมาณในการใช้แต่ละครั้งที่ไม่สามารถควบคุมได้ ประกอบกับสารสำคัญในพืชยังขึ้นกับฤดูกาล แหล่งที่ปลูก อายุการเก็บ และส่วนที่เก็บ เมื่อผู้ป่วยยังนิยมนำพืชสมุนไพรมาใช้ โดยที่แพทย์ผู้ทำการรักษาทราบ หรือไม่ทราบก็ตาม ในสถานบริการสาธารณสุขควรเห็นความสำคัญในการส่งเสริมความรู้กับบุคลากรสาธารณสุข และผู้ป่วยในการใช้พืชสมุนไพรให้ถูกต้อง ปลอดภัย เพื่อไม่ให้เกิดผลต่อโรคเบาหวาน และภาวะแทรกซ้อนของผู้ป่วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

1.1 ข้อเสนอแนะต่อสถานอนามัย และ โรงพยาบาลชุมชน

1.1.1 เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และผู้ให้บริการรักษาพยาบาลผู้ป่วยโรคเบาหวาน ควรให้ความรู้เรื่องการใช้พืชสมุนไพรกับผู้ป่วยโรคเบาหวานและครอบครัว โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่มกับผู้ป่วยเบาหวานและครอบครัวที่มารับบริการ เพื่อการพูดคุยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการใช้พืชสมุนไพรระหว่างผู้ป่วยด้วยกันเอง รวมทั้งการแลกเปลี่ยนกับเจ้าหน้าที่ที่ให้บริการในสถานพยาบาล

1.1.2 สถานอนามัย และ โรงพยาบาลชุมชนควรจัดทำเอกสารและประชาสัมพันธ์เรื่องการใช้พืชสมุนไพร โดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่มีงานวิจัยรับรองเกี่ยวกับฤทธิ์ในลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ โดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่ผู้ป่วยโรคเบาหวานรู้จัก และมีการนำมาใช้ในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว รวมถึงพืชสมุนไพรที่เป็นพิษ และมีอันตรายที่ผู้ป่วยโรคเบาหวานต้องระมัดระวังในการนำมาใช้

1.1.3 เจ้าหน้าที่สาธารณสุขควรมีการส่งเสริมและดูแลผู้ป่วยโรคเบาหวานที่เพิ่งเริ่มเป็นโรคเบาหวาน และผู้ป่วยที่มีโรคประจำตัวเป็นพิเศษในการนำพืชสมุนไพรมาใช้ เพราะพืชสมุนไพรบางชนิดมีผลต่อโรคประจำตัวและภาวะแทรกซ้อนของผู้ป่วย เนื่องจากผู้ป่วยกลุ่มนี้ใช้พืชสมุนไพรมากกว่ากลุ่มอื่น และส่วนใหญ่มีโรคประจำตัว และควรชี้แจงและทำความเข้าใจกับผู้ป่วยที่ใช้พืชสมุนไพรร่วมกับยาแผนปัจจุบันให้ทราบถึงผลของพืชสมุนไพรบางชนิดต่อยาที่ผู้ป่วยรับประทานจึงต้องระมัดระวังในการนำพืชสมุนไพรมาใช้

1.1.4 สถานีอนามัยและโรงพยาบาลชุมชนควรมีศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพร ตั้งแต่การปลูก และจัดหาพืชสมุนไพรที่มีรายงานวิจัยในฤทธิ์ลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ไว้ที่สถานีอนามัย เพื่อเป็นแหล่งสาธิตและการให้ความรู้การใช้พืชสมุนไพร เพื่อการรักษาโรคเบาหวานที่ถูกต้องและปลอดภัยสำหรับผู้ป่วย

1.2 ข้อเสนอแนะต่อผู้ป่วยโรคเบาหวาน และชุมชน

1.2.1 ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ป่วยโรคเบาหวานและชุมชนนำพืชสมุนไพรมาใช้เป็นอาหารในชีวิตประจำวัน เพราะพืชสมุนไพรที่ผู้ป่วยนำมาใช้สามารถประกอบเป็นอาหารได้ ซึ่งเป็นการควบคุมอาหาร และได้ฤทธิ์ลดระดับน้ำตาลในเลือดของสมุนไพรด้วย ที่เป็นปริมาณไม่มาก ทำให้โอกาสที่จะเกิดอาการแพ้หรือภาวะแทรกซ้อนจะน้อยกว่าการรับประทานเป็นยา โดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นและมีงานวิจัยฤทธิ์ลดระดับน้ำตาลในเลือด

1.2.2 ควรมีการจัดตั้งกลุ่มผู้ป่วยโรคเบาหวานในชุมชน เพื่อการแลกเปลี่ยนการดูแลตนเอง และเรียนรู้ประสบการณ์ในการใช้พืชสมุนไพร และมีการจัดหาและสนับสนุนให้สมาชิกปลูกพืชสมุนไพรที่มีฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ ทั้งที่มีอยู่ในชุมชนและไม่มีเพื่อการนำมาใช้ได้สะดวกและปลอดภัยในการใช้

1.2.3 แหล่งข้อมูลจากสื่อ โดยเฉพาะวิทยุท้องถิ่นที่ในอนาคต จะมีบทบาทอย่างมาก ควรมีระบบการจัดการในการนำเสนอเนื้อหาในเรื่องสมุนไพรที่ไม่ควรเป็นการอวดอ้างสรรพคุณเกินจริง ควรแนะนำให้นำเสนอพืชสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคเบาหวานที่มีงานวิจัยรองรับฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ ทั้งที่ใช้เป็นอาหาร และเพื่อเป็นยาในการรักษาโรคเบาหวาน

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาผลลัพธ์ของการใช้พืชสมุนไพรในผู้ป่วยโรคเบาหวาน โดยเปรียบเทียบกลุ่มผู้ป่วยที่ใช้และไม่ใช้สมุนไพรร่วมกับยาแผนปัจจุบัน

2.2 ควรมีการศึกษาถึงความรู้ ที่สนใจ เรื่องการใช้สมุนไพรในบุคลากรสาธารณสุขทุกระดับ เพื่อการส่งเสริมความรู้ และการพัฒนาสมุนไพรเพื่อทดแทนการใช้ยาแผนปัจจุบัน

2.3 ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้พืชสมุนไพรของผู้ป่วยโรคเบาหวาน

2.4 ควรมีการศึกษาถึงการเกิดปฏิกิริยาระหว่างพืชสมุนไพรกับยาแผนปัจจุบันเนื่องจากผู้ป่วยโรคเบาหวานส่วนใหญ่ใช้ยาหลายชนิดในการรักษาโรคเบาหวาน

2.5 ควรมีการศึกษาพืชสมุนไพรมือผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้ทั้งหมดไม่เฉพาะนำมาลดระดับน้ำตาลในเลือด เนื่องจากผู้ป่วยโรคเบาหวานนำพืชสมุนไพรมานำมาใช้ในการรักษาโรคอื่น และเพื่อบำรุงร่างกาย

2.6 ควรมีการศึกษาพืชสมุนไพรมืออยู่ในท้องถิ่นเพื่อการส่งเสริมความรู้ และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรมือในท้องถิ่น เนื่องจากพืชสมุนไพรมือผู้ป่วยโรคเบาหวานนำมาใช้ส่วนใหญ่เป็นสมุนไพรมือที่ปลูกไว้ที่บ้าน และสามารถหาได้ง่ายในชุมชน

2.7 ควรทำการศึกษาวิจัยฤทธิ์ในการลดระดับน้ำตาลในเลือดในพืชสมุนไพรมือผู้ป่วยนิยมนำมาใช้ที่ยังไม่มีรายงานวิจัยฤทธิ์ลดระดับน้ำตาลในเลือด และเป็นพืชสมุนไพรมืออยู่ในท้องถิ่น เพื่อเป็นข้อมูลในการส่งเสริมการใช้พืชสมุนไพรมือ และให้ความรู้ในการใช้ที่ถูกค้องกับผู้ป่วยโรคเบาหวาน